

Ключові слова: структура стадій досудового провадження в кримінальному процесі Республіки Франції, публічний та приватний позов у кримінальному провадженні, порушення кримінального переслідування, початок попереднього слідства, його провадження, закінчення попереднього слідства.

Резюме

Кубрак П.М. Предварительное следствие в уголовном процессе Республики Франции.

В статье осуществлено исследование теоретических и практических вопросов развития и становления предварительного следствия в уголовном процессе Республики Франции.

Ключевые слова: структура стадий предварительного следствия в уголовном процессе Республики Франции, публичный и частный иск в уголовном производстве, возбуждение уголовного преследования, начало предварительного следствия, его производство, завершение предварительного следствия.

Summary

Kubrak P. Preliminary investigation in the criminal procession of the Republic of France.

In the article carried out a study of theoretical and practical issues of the development and establishment of a preliminary investigation in the criminal process of the Republic of France.

Key words: the structure of the stages of preliminary investigation in the criminal procedure of the Republic of France, public and private lawsuit in criminal proceedings, institution of criminal prosecution, the beginning of the preliminary investigation, its production, completion of the preliminary investigation.

УДК 343.121.4(477)

І.В. МУДРАК

*Інна Василівна Мудрак, кандидат юридичних наук,
доцент Національного університету «Одеська
юридична академія»*

**ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ПОТЕРПІЛОГО НА ПРОЦЕСУАЛЬНУ
КОМУНІКАЦІЮ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Проблематика реалізації права потерпілого на процесуальну комунікацію в кримінальному провадженні передбачає насамперед законодавчу регламентацію чіткого переліку випадків обов'язкової участі представника потерпілого в кримінальному провадженні та необхідності визнання потерпілого належним суб'єктом права на безоплатну правничу допомогу за рахунок держави, а також дослідження та вирішення цілого ряду інших питань, пов'язаних із забезпеченням прав потерпілих, їх кримінально-процесуальної активності.

Актуальність досліджуваної проблематики підсилюється й тим, що в Україні досі немає спеціального закону щодо захисту прав та законних інтересів потерпілих, а чинні нормативні положення зводяться переважно до викладення процесуальних прав потерпілого, без всебічного регламентування процедури відновлення його матеріальних прав. Хоча проект Закону України «Про охорону прав жертв злочинів» був розроблений та пропонувався ще у 2001 р. В.О. Туляковим, в тому числі ст. 10 даного проекту Закону «Право на захист та справедливе поводження» передбачала гарантування всім жертвам злочинів рівний доступ до безплатної юридичної допомоги, необхідної для забезпечення захисту їх прав¹.

Мета статті – вказати на випадки обов'язкової участі представника – адвоката потерпілого (фізичної особи) в кримінальному провадженні. Адже переконані, що важливою процесуальною умовою реалізації прав і законних інтересів потерпілого в кримінальному провадженні є надання йому гарантованого ст. 59 Конституції України права на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога має бути надана безоплатно, оскільки відсутність законодавчої регламентації обов'язкової участі адвоката – представника потерпілого у кримінальному судочинстві ставить учасників процесу у нерівне положення.

Слід визнати, що КПК України 2012 р. безперечно розширив перелік прав потерпілого в кримінальному провадженні. Разом із тим в сучасній доктрині небезпідставно порушуються проблемні питання, пов'язані з набуттям особою процесуального статусу потерпілого в кримінальному провадженні, участю потерпілого у кримінально-процесуальному доказуванні, відшкодуванням потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням тощо. Тому питанням, пов'язаним з проблематикою реалізації прав потерпілого в кримінальному провадженні, присвячені праці Ю.П. Аленіна, І.В. Гловюк, М.І. Гошовського, Ю.О. Гурджі, В. Гусарова, С.В. Давиденко, О.М. Дроздова, Д.Ю. Кавуна, О.В. Капліної, В.О. Коновалової, О.М. Крукевич, О.П. Кучинської, Т.В. Лукашкіної, В.Т. Нора, М.О. Осінської, М.І. Тлепової, Л.І. Шаповалова та інших вчених.

Зокрема, погоджуємось з Т.В. Лукашкіною, яка вказує на необхідність забезпечити права тих осіб, щодо яких було вчинено злочин, котрим реальної шкоди завдано не було, у першу чергу у справах, провадження в яких здійснюється у формі приватного обвинувачення, адже провадження у таких справах може здійснюва-

тись тільки за заявою потерпілого². Зважаючи на те, що в разі замаху на злочин шкода може бути відсутня, з пропозицією щодо внесення доповнення до ч. 1 ст. 55 КПК України з метою визначити, що потерпілим може бути визнана особа і в разі, коли її права та інтереси було поставлено під загрозу порушення, слід погодитись.

Отже, щодо врегулювання обов'язкової участі представника – адвоката потерпілого (фізичної особи) в кримінальному провадженні, вважаємо за необхідне доповнити Кримінальний процесуальний кодекс України ст. 58¹ такого змісту:

«1. Участь представника потерпілого (фізичної особи) є обов'язковою у кримінальному провадженні в таких випадках:

- 1) щодо осіб, які стали жертвою кримінального правопорушення у віці до 18 років;
- 2) щодо осіб, які на момент вчинення щодо них кримінального правопорушення були визнані недієздатними або обмежено дієздатними;
- 3) щодо осіб, які внаслідок психічних розладів чи фізичних вад (сліпі, глухі, німі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права;
- 4) щодо осіб похилого віку (старше 60-ти років);
- 5) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження;
- 6) щодо осіб, які в результаті вчиненого щодо них кримінального правопорушення стали інвалідами першої або другої групи;
- 7) щодо осіб, які залучені до участі у кримінальному провадженні як правонаступники у разі смерті потерпілого внаслідок кримінального правопорушення;
- 8) у разі укладення угоди про примирення (з моменту ініціювання укладення угоди) та у разі невиконання угоди про примирення (з моменту звернення потерпілого з клопотанням про скасування вироку);
- 9) у разі укладення угоди про визнання винуватості (у провадженнях, де передбачена письмова згода потерпілого на укладення угоди про визнання винуватості) – з моменту ініціювання укладення угоди;
- 10) у разі відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення або зміни державного обвинувачення – перекваліфікації на менш тяжке кримінальне правопорушення чи зменшення обсягу обвинувачення;
- 11) щодо осіб, які внаслідок кримінального правопорушення опинилися у важкому фізіологічному стані, що унеможливає подання ними заяви/надання письмової згоди; їх близьких родичів чи членів сім'ї, визнаних потерпілими;
- 12) щодо осіб, які не можуть самостійно залучити представника через відсутність коштів або з інших об'єктивних причин та заявили клопотання про залучення представника до кримінального провадження.

2. Представник потерпілого (фізичної особи) може бути залучений до кримінального провадження у випадках, коли слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають його участі, а потерпілий не залучив його.

Представник потерпілого (фізичної особи) може бути залучений до кримінального провадження слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правничої допомоги.

3. В усіх випадках, визначених частинами 1, 2 цієї статті, правнича допомога надається потерпілому за рахунок держави»³.

Крім того, п. 2 ч. 1 ст. 56 КПК України, серед іншого, закріплено право потерпілого бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження. Вивчивши положення розділу II КПК України «Заходи забезпечення кримінального провадження», можна констатувати, що у КПК України не передбачено обов'язку слідчого, прокурора направити або вручити потерпілому письмове повідомлення або копію ухвали слідчого судді про застосування до підозрюваного заходів забезпечення. Крім зазначеного, підкреслимо, що думка потерпілого має відігравати вирішальну роль під час прийняття рішення про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Для цього в юридичній літературі пропонується надати потерпілому право брати участь у судовому засіданні з розгляду клопотання про обрання заходу забезпечення, оскільки потерпілий може вказати на факти загрози його життю і здоров'ю, на деякі обставини вчинення злочину, що необхідні для встановлення обґрунтованості підозри та причетності особи до вчинення кримінального правопорушення. Така практика вже визнана деякими країнами.

Крім того, вивчаючи практику застосування кримінального процесуального закону, слід зазначити, що ухвали суду про застосування до особи заходів забезпечення кримінального провадження нерідко містять такі формулювання: «покласти на обвинуваченого наступні обов'язки: утримуватися від спілкування з потерпілими...»⁴; «у суду відсутні підстави вважати, що інші (менш суворі) запобіжні заходи, можуть забезпечити виконання обвинуваченим процесуальних обов'язків, а також запобігти його спробам незаконно впливати на потерпілих...»⁵; «суд встановив, що у потерпілого є обґрунтовані побоювання щодо подальшого застосування насильства відносно нього»⁶. Наведені приклади тільки підтверджують, що надання потерпілому можливості висловлювати власну думку з приводу застосування до особи запобіжних заходів дасть змогу забезпечити йому особисту безпеку, а в деяких випадках (наприклад, при вирішенні питання про арешт майна підозрюваного) – гарантуватиме відшкодування йому шкоди. У зв'язку з цим доречно було б доповнити п. 2 ч. 1 ст. 56 КПК України щодо права потерпілого бути повідомленим про час і місце судового засідання, про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження. Потерпілому, який скористався правом відмови від участі в судовому засіданні з

приводу обрання, зміни чи скасування щодо підозрюваного заходів забезпечення кримінального провадження, вважаємо, слід повідомити про результати судового засідання.

Натомість відповідно до ч. 4 ст. 193 КПК України за клопотанням сторін або за власною ініціативою слідчий суддя, суд мають право заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу. На нашу думку, було б доречно вказати тут насамперед на право потерпілого бути заслуханим (допитаним). Аналогічно у ч. 4 ст. 172, ч. 3 ст. 156, ч. 4 ст. 151 КПК України мало б бути вказано на право потерпілого висловити свою думку під час вирішення судом питання про арешт майна, тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади.

Для потерпілого важливе значення має відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Тому вважаємо, закріплення на законодавчому рівні порядку відшкодування шкоди за рахунок Державного бюджету є невідкладною вимогою сьогодення. В доктрині вже звучать пропозиції «виключити із КПК України всі відсылні норми до неіснуючого законодавства, які стосуються забезпечення прав і законних інтересів жертви кримінального правопорушення (ч. 3 ст. 127 та інші статті КПК України)»⁷. Але ж це конституційний обов'язок держави щодо захисту прав та законних інтересів громадян, які потерпіли від злочинних посягань та наділені правом на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і слід вести мову не про виключення, а лише про реальне забезпечення.

Вважаємо, що також має бути вирішено питання щодо обмеження кількості представників потерпілого в кримінальному провадженні аналогічно ч. 3 ст. 46 КПК України, де вказано, що одночасно брати участь у судовому розгляді можуть не більше п'яти захисників одного обвинуваченого. Проте, на нашу думку, має бути встановлено обмеження щодо кількості адвокатів – як захисників підозрюваного, так і представників потерпілого – і на стадії досудового розслідування, адже можливим є неправомірне затягування часу (наприклад, під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження тощо), що може призвести до порушень розумних строків кримінального провадження.

Усі досліджені питання вказують на актуальність проблематики напрацювання концепції забезпечення права на процесуальну комунікацію жертви кримінального правопорушення, а також вивчення окремих проблем та прогалин законодавчого регулювання права потерпілого на процесуальну комунікацію в змагальному кримінальному процесі.

¹ Туляков В.О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / В.О. Туляков. – О., 2001. – С. 22–30.

² Лукашкіна Т.В. Поняття потерпілого у кримінальному провадженні України потребує вдосконалення / Т.В. Лукашкіна // Традиції та новаті юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: матеріали Міжнародної наук.-практ. конференції (м. Оdesa, 19 травня 2017 р.): у 2 т. / відп. ред. Г.О. Ульянова. – О.: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – Т. 2. – С. 378–380.

³ Мудрак І.В. кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: колективна моногр. / І.В. Мудрак; за заг. ред. Ю.П. Аленіна; відп. за вип. І.В. Гловюк. – О.: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 321–346.

⁴ Ухвала Дніпровського районного суду м. Дніпродзержинськ Дніпропетровської області про зміну запобіжного заходу від 23 лютого 2015 р. у справі № 209/4356/13-к: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/50008850>

⁵ Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 5 жовтня 2015 р. у справі № 760/23434/14-к: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51936663>

⁶ Ухвала Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 2 жовтня 2015 р. у справі № 308/4008/15-к: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51814908>

⁷ Давиденко С.В. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: моногр. / С.В. Давиденко; за наук. ред. Ю.М. Грошевого; НЮАУ ім. Ярослава Мудрого. – Х.: ФІНН, 2008. – С. 20.

Резюме

Мудрак І.В. Щодо забезпечення права потерпілого на процесуальну комунікацію у кримінальному провадженні.

У статті досліджено проблемні питання, пов'язані з урегулюванням обов'язкової участі представника – адвоката потерпілого (фізичної особи) в кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне провадження, представник потерпілого, безоплатна правнича допомога.

Резюме

Мудрак І.В. К вопросу об обеспечении права потерпевшего на процессуальную коммуникацию в уголовном производстве.

В статье исследованы проблемные вопросы, связанные с урегулированием обязательного участия представителя – адвоката потерпевшего (физического лица) в уголовном производстве.

Ключевые слова: уголовное производство, представитель потерпевшего, бесплатная правовая помощь.

Summary

Mudrak I. Concerning the victim's right to procedural communications in criminal proceedings.

The article deals with the problematic issues connected with the settlement of the obligatory participation of a representative – the victim's lawyer (individual) in a criminal proceeding.

Key words: criminal proceedings, representative of victim, free legal aid.